

Pred katedralo v Oslu: žalost in obup. (Reuters)

Otok Utoya, cvetje za tragično umrle (Reuters)

Ni imunih

Dr. Denis Čaleta, strokovnjak za varnostna vprašanja in terorizem z Inštituta za korporativne varnostne študije in Fakultete za državne in evropske študije, o norveški tragediji

MATIJA STEPIŠNIK

Kako lahko označimo strelski pohod na otoku Utoya in bombni napad v središču Osla? Kakšno teroristično dejanje je to? Je to norveški Oklahoma City? Kakšen je politični in psihosocialni kontekst?

"To je teroristično dejanje s skrajnim desnim radikalističnim predznakom, ki pa v moderni zgodovini terorizma nikakor ni osamljen primer. Napad na federalno zgradbo ZDA je leta 1995 prav tako storil pripadnik skrajno desne radikalne skupine. Javnost je še toliko bolj šokirana, saj je Norveška veljala za odprto, tipično skandinavsko družbo, kjer bi si težko predstavljali tako ekstremna dejanja in izražanje političnih ali drugih stališč. Ob podrobni analizi pa pridemo do spoznanja, da tudi norveška družba ni bila imuna proti družbenim procesom modernega globalnega okolja, ki jim je v zadnjem času še posebno izpostavljena Evropa, ko zaradi ekonomske krize, krize vrednot in nestrpnosti do drugačnih prihaja do dokaj velikih trenj in napetosti."

Verjetno je to bila zelo premišljena, natrenirana in dobro organizirana, kompleksna teroristična akcija? In težko je verjeti, da bi bil arhitekt tega norveškega peklenskega petka Anders Behring Breivik deloval sam?

"Vsekakor govorimo o zelo dobro načrtovanem, organiziranem in izvedenem terorističnem napadu. Zato je težko verjeti, da je to dejanje posameznika. Nadaljnja preiskava bo pokazala, kakšne povezave in podporo je imel Breivik. Tudi iz besed predsednika norveške vlade in najvišjih predstavnikov policije je bilo razbrati, da se v zaključkih ne želijo prenagliti in da skrbno raziskujejo ozadje terorističnega dejanja in možne povezave, ki se ne omejujejo samo na nacionalni okvir. V sodelovanju s partnerskimi službami preiskujejo tudi možnost mednarodnih povezav. Pogled iz operativne in taktične perspektive nakazuje, da je to bil izredno skrbno načrtovan napad v dveh fazah. Prva je bila predvsem simbolne narave in nanjo so se policija in drugi organi v celoti usmerili. Tu je tudi odgovor, zakaj je policija potrebovala toliko časa za posredovanje na lokaciji drugega incidenta, kjer je imel storilec dovolj časa, da je izpeljal začrtani pokol."

Je možno takšne dogodke sploh predvideti, preprečiti, glede na to, da je napadalec očitno sam izdelal bombe, da je orožje pač prosto dostopno vsakomur, ki pridobi orožni list?

"Novo globalno varnostno okolje je pred organe pregona postavilo pomembno dilemo: kako se učinkovito zoperstavljati tako kompleksnim grožnjam, kot je terorizem. Moderna družba spodbuja prost pretok oseb, kapitala, storitev in blaga, to pa jo po drugi strani dela bolj ranljivo in težje varnostno obvladljivo. Vsekakor morajo obveščevalne in druge varnostne službe spremljati promet s sredstvi, ki so lahko uporabljena v dvojne namene, in izvajati nadzor radikalnih spletnih strani in vsebin. Če gre v norveškem primeru res za delo posameznika, ki ni imel omembe vredne policijske kartoteke, pomeni, da je bila možnost odkriti in preprečiti tak napad, kot bi iskal iglo v kopici sena."

Se mora Evropa, potem ko je bila vsa mašinerija zadnjih let usmerjana v vojno proti terorizmu, v lov na islamske skrajneže, bati predvsem vrnitve lastnih skrajnih, ultradesnih skupin? Se Evropa vrača v svojo preteklost?

"Strinjam se, da je bila islamskemu radikalizmu in fundamentalizmu do nedavnega posvečena večina pozornosti v boju proti terorizmu. Čeprav je desničarski radikalizem in fundamentalizem ves čas bil, je bil odrinjen v ozadje in mu nacionalni organi in mednarodna skupnost niso posvečali dovolj velike pozornosti. Bojim se, da analiza procesov krepitve radikalnega desničarstva potrjuje vaše vprašanje o bodočem porastu števila terorističnih in drugih dejanj, povezanih z desnim ekstremizmom."

Skrajna desnica dviga glavo zaradi povečanja migracij, priseljevanja muslimanov v Evropo, zaradi demokratičnih revolucij v islamskem svetu?

"Na žalost je globalna kriza idealno okolje, v katerem se najde dovolj prostora za širjenje skrajno desničarskih idej in pridobivanje vedno novih pristašev, ki za svoje težave krivijo drugače misleče, drugače versko opredeljene, priseljence in marginalne družbene skupine. Najbolj je nevarno sporočilo, ki ga v konkretnem primeru po svetu širijo mediji. Gre za sliko svetlolasega mladeniča, ki se prijetno smehlja. Na spletu je mogoče brati njegove ideje. To so nevarna sporočila, ki lahko Andersa Behringa Breivika ne samo v krogih radikalne desnice, temveč tudi širše naredijo za idola, vrednega posnemanja. Da je skrajna desnica s svojim javnim izražanjem idej v vzponu, kažejo tudi dogodki na Nizozemskem, v Franciji, Nemčiji in še marsikje v Evropi."

Krizne razmere so humus za vzpon ekstremizma, terorizma, tudi v na videz mirnih, spokojnih državah?

"Skrb vzbujajoče je, da se vse več terorističnih dejanj spet izvaja s strelnim orožjem. Teroristično dejanje leta 2008 v turistični četrti v Bombaju je na primer pokazalo, da so teroristi z uporabo teh sredstev še bolj učinkoviti v sejanju smrti. To dokazuje tudi razmerje število žrtev na Norveškem. Pri prvem, bombnem napadu je bilo kljub veliki gmotni škodi neprimerno manj žrtev kot pri drugem napadu, ki ga je Breivik izvedel s strelnim orožjem. Strelno orožje je zaradi razširjenosti in dostopnosti zelo težko nadzorovati. Primer Norveške kaže, da v globalnem varnostnem okolju ni mogoče najti skupnosti, ki bi bila imuna proti modernim asimetričnim varnostnim grožnjam, med katerimi ima terorizem še vedno izrazito pomembno vlogo."

Denis Čaleta: "Skrb vzbujajoče je, da se vse več terorističnih dejanj spet izvaja s strelnim orožjem." (Robert Balen)

Čeprav je desničarski radikalizem ves čas bil, je bil odrinjen v ozadje

Kako varna je Slovenija? Je možen vzpon tovrstnega nasilnega ekstremizma tudi pri nas?

"Čeprav je v Sloveniji raven teroristične ogroženosti nizka in organi nacionalnega varnostnega sistema dobro opravljajo svoje delo, nam lahko primer Norveške služi kot pomembno opozorilo."

DRAGO SENICA

Vidiš, tu pa so ovadbe, ki so jih v zadnjih šestih mesecih spisali zoper mene.

Kakor v videoigrici

"Takšnega strelca lahko ustavi samo policija s strelnim orožjem," pravi dr. Branko Lobnikar

SAMO TRTNIK

Enourno streljanje na norveškem otoku Utoya postavlja vprašanje, kako v takšnih primerih ravna policija in ali je mogoče takšnega strelca ustaviti brez strelnega orožja. Na slovenski policiji nam niso želeli odgovarjati, ker bi s tem izdali svojo taktiko delovanja, zato smo sogovornika poiskali na Fakulteti za varnostne vede. "Če ni v bližini policistov, nobene varnostne službe, takšnega človeka ni moč ustaviti," pojasnjuje predavatelj dr. **Branko Lobnikar**: "Ustavi ga lahko samo policist s strelnim orožjem, druge možnosti ne vidim."

Evropske policije skušajo z uporabo varnostno-obveščevalnih podatkov takšna dejanja predvideti, a jim tokrat očitno ni uspelo. Morda tudi zato, ker je šlo za povsem običajen mladinski poletni kamp, kjer so se ljudje počutili dobro in varno.

Tudi Lobnikar ne vidi razloga, da bi takšen mladinski kamp potreboval posebno varovanje policije ali zasebne varnostne družbe: "In ko v takšen nevarovan prostor vdre nekdo z orožjem, je pokol skoraj nemogoče ustaviti." Še posebej, ker je šlo za polavtomatsko orožje, ki ne zahteva posebne izurjenosti. "Polavtomatsko orožje napneš samo prvič, potem pa strelja samo. Kot da bi igral videoigrico," pravi Lobnikar.

A sedaj je čas za analizo v drugo smer. "V zadnjih desetih letih smo vedno krivca za takšne napade iskali v ekstremističnih muslimanskih, arabskih in podobnih terorističnih organizacijah, ki da napadajo nas dobre in lepe. Sedaj pa se je pokazalo, da se tudi v naši dobri in lepi družbi razvijajo posamezniki in skupine, ki delujejo na popolnoma enak način in so enaka grožnja in tveganje za varnost kot Al Kaida in podobne teroristične skupine."

Če se je zgodilo na Norveškem, se lahko kjerkoli. "Andres Behring Breivik se kot množični morilec ni rodil. Takšnega so ga naredili konkretna družba, konkretni mediji, konkretna socialna skupnost in konkretne šole," pravi Lobnikar in opozarja, da smo postali preveč tolerantni do ekstremizmov: "Če smo v 60., 70., 80. letih poznali levi radikalizem in smo imeli leve teroristične organizacije, imamo danes desni radikalizem in desne teroristične organizacije."

Razlogi za vsak strelski napad se lahko iščejo tudi v preveliki dostopnosti orožja in v videoigricah, ki jih je igral tudi Breivik. Lobnikar pa meni, da takšno selektivno gledanje ni pravilno. Čeprav je res, da posameznik brez pištole ne more streljati, je nemogoče povsem preprečiti delovanje ilegalnega trga z orožjem. "Tudi v tem primeru ni streljal nekdo, ki je dopoldan lovec. Na napad se je skrbno pripravljal. Takšnim ljudem pa dostopa do orožja ne moreš preprečiti," pravi. Podobno je pri videoigricah: "Vsi, ki jih igramo, ne hodimo po svetu in ne streljamo ljudi. So pa med takšnimi storilci tudi igralci videoigric."

Z nasmehom je sejal smrt

FRANJA ŽIŠT

"Grozno." Tako je svoj petkov masaker v središču Osla in na bližnjem otoku opisal dvaintridesetletni **Anders Behring Breivik**. A je dodal, da je bil njegov morilski pohod "nujen". Ali je za takšnim dejanjem duševna bolezen, je kriva vzgoja, o čem je razmišljal, ko je to storil, in o podobnih primerih iz zgodovine za Večer govori dr. **Peter Umek**, profesor kriminalistične psihologije na Fakulteti za varnostne vede, ki je trenutno v Skandinaviji, na Finskem.

"Kaže, da je pri storilcu šlo za nacionalistične težnje, to je objavljal že na blogu. Zanimivo pa je, da ni imel že prej kakršnekoli kartoteke," razmišlja Umek. Poudarja, da se je Breivik več kot očitno že dolgo pripravljal na to dejanje, torej je šlo za "neka globoka stališča" in "za poslanstvo, da mora odstraniti tiste, ki so nezaželeni in po njegovem ogrožajo norveški narod", s tem pa tudi tiste, ki da omogočajo sobivanje z nezaželenimi. Podobno se je že dogajalo, ampak ne v tako hudem smislu, ne v takšnem obsegu. Pred leti celo čisto blizu nas, v Avstriji, kjer so bili med "nezaželenimi" tudi Slovenci. "Če se spomnite, je neki moški politikom, ki so se zavzemali za tujce, pošiljal pisemske bombe."

Kaj imamo tukaj? Psihično motene storilce? "Ne gre za psihično motenost v pravem smislu, da bi šlo za bolezensko stanje. Seveda je dejanje sila sprevrženo. Ne gre pa za pravega duševnega bolnika, daleč od tega," pravi Umek. Kaj točno je vplivalo na petkov pokol, je nemogoče vedeti, ker lahko vpliva veliko različnih dejavnikov, pojasnjuje psiholog. "Lahko je kriva že vzgoja, lahko so občutki ogroženosti, na primer od priseljencev, lahko gre na neki način za iskanje, samopotrjevanje, željo po slavi." Vzrok so lahko tudi narcisistične težnje, ko ima nekdo občutek, da je večvreden. Te težnje imajo vedno svojo zgodovino v razvoju otroka, zagotovo v vzgoji, pripomore pa še kakšna "aktualna situacija", pri čemer je lahko stara tudi nekaj let. Umek ima v mislih vse pogostejše poudarjanje pomena medkulturnosti. "Nekaterim gre to zelo na živce." Po besedah nekaterih prič je Breivik streljal mirno, celo z nasmehom na obrazu. Je mogoče vedeti, kaj se mu je v tistem trenutku pletlo po glavi? "Najbrž, da končno izvršuje tisto, kar si je zamislil že pred časom. Torej najverjetneje, da je dosegel svoj cilj. Kar si je zamislil, je naredil. Občutil je zadovoljstvo. Izjavil je, da je njegovo dejanje sicer grozno, a nujno. To zasledimo tudi pri tistih, ki morijo prostitutke ali drugo raso, ker mislijo, da ne sodijo v njihovo okolje." Na vprašanje, ali je Breivik s svojim dejanjem morda vzpodbudil druge enako misleče, pa Umek pravi: "Možno je."